

Grzegorz Całek

Uniwersytet Warszawski, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych

<https://orcid.org/0000-0002-0952-4826>

g.calek@uw.edu.pl

KALENDARIUM EDUKACJI ZDALNEJ – CO WYNIKA Z MINISTERIALNYCH ROZPORZĄDZEŃ

REMOTE EDUCATION TIMELINE – IMPLICATIONS OF MINISTERIAL REGULATIONS

DOI: 10.24917/ycee.9613

Abstrakt: Artykuł ma charakter porządkujący. Jego celem jest odtworzenie na podstawie rozporządzeń Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Edukacji i Nauki przebiegu edukacji zdalnej w Polsce w okresie pandemii COVID-19, a więc od marca 2020 roku do lutego 2022 roku.

Aby to osiągnąć, zostały zidentyfikowane wszystkie rozporządzenia, które zmieniały sposób działalności jednostek systemu edukacji w tym czasie, a na ich podstawie określono, ile dni realnie trwała edukacja zdalna dla poszczególnych grup uczniów, czyli uczniów: klas I–III i IV–VIII szkół podstawowych oraz szkół średnich. Na podstawie zebranych danych możliwe było także określenie częstotliwości zmian w edukacji zdalnej oraz wyprzedzenia, z jakim ukazywały się kolejne rozporządzenia wprowadzające te zmiany.

Słowa kluczowe: edukacja zdalna, pandemia COVID-19, rozporządzenia MEiN, rozporządzenia MEN, system edukacji

Abstract: The purpose of the paper is to analyse and reconstruct, based on a systematic review of the regulations of the Ministry of National Education and the Ministry of Science and Higher Education, the remote education system in Poland during the COVID-19 pandemic, from March 2020 to February 2022.

For the aforementioned purpose, all the regulations that affected the functioning of educational institutions during this period were identified, and analysed in order to determine for how many days remote education was actually provided for particular groups of students, including grades I–III and IV–VIII of primary schools and all grades of secondary schools. Based on the data collected, the frequency of changes in remote education, as well as advance notice with which subsequent regulations introducing such changes appeared, were determined.

Keywords: remote education, COVID-19 pandemic, regulations of the Ministry of Science and Higher Education, regulations of the Ministry of National Education, education system

Wstęp

Niemal dwa lata – od 12 marca 2020 roku, kiedy zawieszono działalność placówek oświaty, do 20 lutego 2022 roku – mieliśmy do czynienia z edukacją zdalną w związku z pandemią COVID-19. W tym długim czasie zjawisko to – nowe i niespodziewane – było przedmiotem licznych badań naukowych, zwłaszcza pedagogów, psychologów i socjologów. W badaniach tych zwracano uwagę na różnorodne problemy związane z nową formą pracy placówek oświatowych, dokonywano analiz z punktu widzenia uczniów, rodziców i nauczycieli, wyciągano wnioski bieżące i wybiegające daleko w przyszłość – tę już popandemiczną. Sądzę, że warto zwrócić szczególną uwagę na trzy grupy badań związanych z edukacją zdalną.

Po pierwsze, w bardzo licznych badaniach tematem wiodącym były reakcje na nagłą, niespodziewaną sytuację pandemii, a przy tym dokuczliwą (pod względem długości i skutków w postaci licznych, codziennych obostrzeń), a także wymagającą gruntownego przemodelowania codziennego życia – edukacja zdalna jest tutaj najlepszym przykładem, gdyż wpłynęła na zmiany w życiu codziennym zarówno uczniów, jak i ich rodziców oraz nauczycieli. Już na początku pandemii zwrócono uwagę na problemy związane bądź z pogorszeniem się relacji pomiędzy uczniami, bądź ich całkowitym zerwaniem – a one właśnie „są najczęściej wskazywane jako bardzo istotny czynnik, który może przełożyć się na pogorszenie ich zdrowia psychicznego i dobrostanu” (Pyżalski, 2021, s. 99). Według badań Sylwii Jaskulskiej, Barbary Jankowiak, Mateusza Marciniaka i Michała Klichowskiego (2021) ponad 25% uczniów zauważyło pogorszenie się ich relacji z kolegami i koleżankami na skutek edukacji zdalnej. Jednak nie tylko relacje uczeń–uczeń stały się problemem w pierwszych tygodniach pandemii, dotyczyło to również relacji nauczyciel–uczeń oraz nauczyciel–rodzina ucznia (Wiśniewska, Łukasiewicz-Wieleba, 2021), a także zmieniających się relacji rodzinnych (Drozdowski i in. 2020). W licznych

badaniach uwidocznione zostały skutki psychiczne zderzenia się z nowym zjawiskiem pandemii, a także z obawami o przyszłość – stąd mowa w literaturze o lęku i strachu przed COVID-19 (np. Babicki, Mastalerz-Migas, 2020; Długosz, 2021). Interesującym przykładem w tym zakresie związanym bezpośrednio z kwestią edukacji zdalnej są badania na próbie reprezentatywnej pt. „Objawy depresji i lęku wśród Polaków w trakcie epidemii COVID-19” prowadzone w od maja do grudnia 2020 roku przez badaczy z UW, APS, KUL oraz Fundację Dajemy Dzieciom Siłę, które miały na celu zbadanie nasilenia oraz uwarunkowań objawów depresji i lęku uogólnionego u dorosłych Polaków w trakcie pandemii COVID-19 (Gambin i in. 2020). Stwierdzono w nich, że największe nasilenie objawów depresji i lęku uogólnionego miało miejsce w grudniu 2020 roku, co więcej – było zdecydowanie większe u rodziców dzieci w wieku szkolnym.

Druga grupa badań, na które chcę zwrócić uwagę, dotyczy tych dzieci, które w szczególności miały utrudnione funkcjonowanie w edukacji zdalnej – chodzi o dzieci z uboższych rodzin (Całek, 2021), a przede wszystkim o uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Na ich problemy zwrócono uwagę już na początku pandemii (Plichta, 2020; Domagała-Zyśk, 2020), wskazując, że uczniowie ci w szczególności sposobem doświadczali trudności związanych z kwestiami technicznymi oraz relacjami zdalnymi (z innymi uczniami, z nauczycielami) – co wynikało najczęściej ze specyfiki danej niepełnosprawności (zob. Lewandowska, 2020; Buchnat, Wojciechowska, 2021; Kocejko, 2021), w tym ze specyficznego postrzegania świata i funkcjonowania społecznego (zob. Pisula 2021; Buchnat, Wojciechowska, 2022). Dodatkowym problemem był także brak bieżącego dostępu do zajęć terapeutycznych, często wymaganych nie tyle dla rozwoju dziecka, ale dla utrzymania dotychczasowych osiągnięć w tym zakresie (Kułaga, 2020).

Trzecią grupę badań i analiz, skutkującą najczęściej także ciekawymi rekomendacjami,

stanowią opracowania, których celem jest wyciągnięcie wniosków z dwuletniego okresu edukacji zdalnej i poszukiwanie odpowiedzi na pytania dotyczące przyszłości – zmian w polskim systemie edukacji. Jako podstawową dla wykorzystania w przyszłości pełnego potencjału edukacji online uznaje się konieczność lepszego wyposażenia szkół w sprzęt, który umożliwi korzystanie ze szkolnego sprzętu w domach zarówno uczniom, jak i nauczycielom (Plebańska, Szyller, Sieńczewska, 2021). Jednak słusznie zauważa się, że istotą zmian ma być udoskonalenie placówek oświaty pod względem technologicznym. Chodzi bowiem o coś więcej – „o nową kulturę szkoły i zmianę myślenia o procesie uczenia się, z uwzględnieniem najbardziej aktualnej wiedzy” (Jaskulska i in. 2021, s. 124). Barię dla tych zmian jest dzisiaj niedostateczne przygotowanie merytoryczne i metodyczne nauczycieli do edukacji prowadzonej z wykorzystaniem nowych technologii (Jankowska, 2022, s. 25). To zaś prowadzi do refleksji o obligatoryjności kształcenia technicznego i metodycznego nauczycieli w zakresie kształcenia na odległość, z niej zaś wynika postulat, że konieczne są zmiany systemowe w kształceniu akademickim, które pozwoliłyby na utrwalenie tożsamości naukowej edukacji zdalnej oraz jej dalszy rozwój (Madańska-Michalak, 2020, s. 223). Odrębną ciekawą kwestią, a właściwie efektem ubocznym edukacji zdalnej, jest rozwój edukacji domowej – niezwykle dynamiczny w okresie pandemii (Poruszek, 2020).

W tym tekście chciałbym zwrócić uwagę na inny aspekt edukacji zdalnej, dotąd niebędący przedmiotem refleksji naukowej: na zmiany dokonywane w edukacji zdalnej w okresie pandemii COVID-19 za pomocą aktów prawnych dotyczących systemu edukacji, a więc rozporządzeń Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Edukacji i Nauki.

Kwestie metodologiczne

Zasadniczym celem artykułu jest rekonstrukcja czasowa okresu edukacji zdalnej – stworzenie jej

kalendariusz na podstawie rozporządzeń wprowadzających, a potem zmieniających jej przebieg. Dodatkowo interesuje mnie odpowiedź na następujące pytania:

- 1) Ile aktów prawnych określało terminy prowadzonej edukacji zdalnej?
- 2) Ile dni nauki (przewidzianej w kalendarzu roku szkolnego) trwała edukacja zdalna?
- 3) Jakie zróżnicowanie w liczbie dni edukacji zdalnej wystąpiło dla różnych grup uczniów: dla klas I–III i IV–VIII szkół podstawowych oraz szkół średnich? Czy następowało różnicowanie w dniach edukacji zdalnej na podstawie innych kryteriów?
- 4) Jaka była częstotliwość wprowadzonych zmian w zakresie edukacji zdalnej?
- 5) Jakie było wyprzedzenie wprowadzanych zmian w zakresie edukacji zdalnej (na ile dni przed wejściem w życie wydawano rozporządzenia)?

W związku z tak sformułowanymi pytaniami badawczymi pierwszym działaniem było zidentyfikowanie wszystkich rozporządzeń, które kształtowały ramy czasowe edukacji zdalnej w latach 2020–2022. W tym celu przeszukałem oficjalną stronę Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (<https://dziennikustaw.gov.pl/DU>). Okazało się – i jest to już odpowiedź na pierwsze pytanie – że rozporządzeń tych jest 26, przy czym pierwsze 8 z nich to rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej, a kolejne 18 – Ministra Edukacji i Nauki (zmiana ta wynikała z powstania nowego ministerstwa – z połączenia Ministerstwa Edukacji Narodowej i Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego). Zestawienie tych rozporządzeń znajduje się w tabeli nr 1 – dla przejrzystości podano w niej jedynie datę rozporządzenia oraz pozycję w Dzienniku Ustaw, pełny opis znajduje się w spisie aktów prawnych na końcu tekstu.

Kolejnym krokiem było określenie – na podstawie każdego rozporządzenia – początkowej i końcowej daty, której rozporządzenie dotyczy, liczby dni nauki (wynikających z kalendarza

danego roku szkolnego) prowadzonych zdalnie w podziale na klasy I–III i IV–VIII szkół podstawowych oraz szkoły ponadpodstawowe, a także liczbę dni kalendarzowych od daty każdego rozporządzenia do pierwszego dnia nauki, którego dotyczy.

Edukacja zdalna w liczbach

Dane z 26 rozporządzeń przygotowane według opisu znajdującego się powyżej przedstawiono w tabeli nr 1. W ostatniej kolumnie dopisane zostały uwagi, które pozwalają lepiej zrozumieć istotę bądź specyfikę wprowadzanej regulacji. Dla ułatwienia wyróżniono także w tabeli poszczególne lata szkolne (edukacja zdalna objęła bowiem trzy z nich – część 2019/2020, cały 2020/2021 i część 2022/2022).

Wnioski

Analizując dane zawarte w tabeli nr 1, warto zwrócić uwagę na następujące kwestie.

Liczba rozporządzeń określających ramy czasów edukacji zdalnej była bardzo duża – 26 aktów prawnych na okres 23 miesięcy. Częstotliwość ich wprowadzania była zróżnicowana, w dużej mierze uzależniona do dynamiki rozwijania się pandemii. Były zatem okresy dynamiczniejszych zmian w sytuacji pandemicznej – wówczas zmiany były cotygodniowe, czyli dotyczyły pięciu dni szkolnych (np. kwiecień 2021). Ale były też okresy stabilizacji czy braku przewidywań co do zmiany sytuacji pandemicznej – wówczas rozporządzenia określały zasady edukacji zdalnej na dwa, trzy, a nawet cztery tygodnie (np. maj 2020, luty 2022).

Ze zmianą dynamiki sytuacji pandemicznej skorelowane było wyprzedzenie ogłaszania

Tabela 1

Rozporządzenia określające ramy czasowe edukacji zdalnej w trakcie pandemii COVID-19

L.p	Rozporządzenie	Okres od	Okres do	Dni dla klas I–III	Dni dla klas IV–VIII	Dni dla szkół pp.	Dni przed	Uwagi
Rok szkolny 2019/2020								
1.	Rozporządzenie z 11 marca 2020 r. (Dz. U. 2020 poz. 410)	12.03.20	25.03.20	10	10	10	1	zawieszenie funkcjonowania szkół
2.	Rozporządzenie z 20 marca 2020 r. (Dz. U. 2020 poz. 492)	25.03.20	10.04.20	11	11	11	5	wprowadzenie pracy zdalnej
3.	Rozporządzenie z 9 kwietnia 2020 r. (Dz. U. 2020 poz. 642)	15.04.20	26.04.20	8	8	8	6	przedłużenie
4.	Rozporządzenie z 24 kwietnia 2020 r. (Dz. U. 2020 poz. 742)	27.04.20	24.05.20	19	19	19	3	przedłużenie
5.	Rozporządzenie z 14 maja 2020 r. (Dz. U. 2020 poz. 871)	25.05.20	7.06.20	10	10	10	11	przedłużenie
6.	Rozporządzenie z 3 czerwca 2020 r. (Dz. U. 2020 poz. 990)	8.06.20	28.06.20	14	14	14	5	przedłużenie do końca roku szkolnego
Rok szkolny 2020/2021								
7.	Rozporządzenie z 12 sierpnia 2020 r. (Dz. U. 2020 poz. 1389)	1.09.20	bez terminu	ew. 34	ew. 34	ew. 34	21	sposób działania każdej placówki określany odrębnie; tryby: normalny, zdalny, hybrydowy

L.p	Rozporządzenie	Okres od	Okres do	Dni dla klas I–III	Dni dla klas IV–VIII	Dni dla szkół pp.	Dni przed	Uwagi
Rok szkolny 2020/2021								
8.	Rozporządzenie z 16 października 2020 r. (Dz. U. 2020 poz. 1830)	19.10.20	bez terminu	0	0	ew. 5	3	szkoły ponadpodstawowe w trybie zdalnym (gdy znajdują się w tzw. strefie czerwonej) albo w trybie hybrydowym (gdy są w tzw. strefie żółtej)
9.	Rozporządzenie z 23 października 2020 r. (Dz. U. 2020 poz. 1870)	26.10.20	8.11.20	0	10	10	3	I–III normalnie, reszta – zdalnie
10.	Rozporządzenie z 5 listopada 2020 r. (Dz. U. 2020 poz. 1960)	9.11.20	29.11.20	14	14	14	4	zdalnie także I–III
11.	Rozporządzenie z 24 listopada 2020 r. (Dz. U. 2020 poz. 2087)	30.11.20	3.01.20	17	17	17	6	potem do 17.01.2021 – ferie
12.	Rozporządzenie z 13 stycznia 2021 r. (Dz. U. 2021 poz. 92)	18.01.21	31.01.21	0	10	10	5	I–III pracują stacjonarnie
13.	Rozporządzenie z 28 stycznia 2021 r. (Dz. U. 2021 poz. 202)	1.02.21	14.02.21	0	10	10	4	przedłużenie dla I–III
14.	Rozporządzenie z 12 lutego 2021 r. (Dz. U. 2021 poz. 283)	15.02.21	28.02.21	0	10	10	3	przedłużenie dla I–III
15.	Rozporządzenie z 26 lutego 2021 r. (Dz. U. 2021 poz. 366)	1.03.21	14.03.21	0/10*	10	10	3	*klasy I–III szkół podstawowych z województwa warmińsko-mazurskiego w trybie zdalnym
16.	Rozporządzenie z 11 marca 2021 r. (Dz. U. 2021 poz. 448)	15.03.21	28.03.21	0**	10	10	4	**nauczanie w trybie hybrydowym objęło uczniów klas I–III szkół podstawowych z województw: lubuskiego, mazowieckiego, pomorskiego i warmińsko-mazurskiego
17.	Rozporządzenie z 26 marca 2021 r. (Dz. U. 2021 poz. 561)	29.03.21	11.04.21	6	6	6	3	zdalnie dla wszystkich
18.	Rozporządzenie z 8 kwietnia 2021 r. (Dz. U. 2021 poz. 651)	12.04.21	18.04.21	5	5	5	4	przedłużenie
19.	Rozporządzenie z 15 kwietnia 2021 r. (Dz. U. 2021 poz. 701)	19.04.21	25.04.21	5	5	5	4	przedłużenie
20.	Rozporządzenie z 22 kwietnia 2021 r. (Dz. U. 2021 poz. 752)	26.04.21	2.05.21	0***	5	5	4	***nadal zdalnie uczyli się uczniowie wszystkich klas z województw: śląskiego, dolnośląskiego, wielkopolskiego, łódzkiego i opolskiego, natomiast lekcje w systemie hybrydowym mieli uczniowie klas I–III SP w 11 pozostałych województwach
21.	Rozporządzenie z 29 kwietnia 2021 r. (Dz. U. 2021 poz. 824)	4.05.21 17.05.21	16.05.21 30.05.21	0 0	9 10****	9 10****	5	****od 17.05.2021 na naukę w systemie hybrydowym przeszli uczniowie od IV klasy

L.p	Rozporządzenie	Okres od	Okres do	Dni dla klas I–III	Dni dla klas IV–VIII	Dni dla szkół pp.	Dni przed	Uwagi
Rok szkolny 2021/2022								
22.	Rozporządzenie z 28 maja 2021 r. (Dz. U. 2021 poz. 982)	31.05.21 1.09.21	23.06.21 31.12.21	0	0	0	3	tryb hybrydowy – wg sytuacji dla szkół
23.	Rozporządzenie z 17 sierpnia 2021 r. (Dz. U. 2021 poz. 1519)	1.09.21	31.08.22	0	0	0	15	tryb hybrydowy przedłużony do końca roku szkolnego 2021/2022
14.	Rozporządzenie z 13 grudnia 2021 r. (Dz. U. 2021 poz. 2301)	20.12.21	9.01.22	6	6	6	7	tryb zdalny dla wszystkich
25.	Rozporządzenie z 26 stycznia 2022 r. (Dz. U. 2022 poz. 186)	27.01.22	27.02.22	0	22	22	1	tryb zdalny dla klas od IV
26.	Rozporządzenie z 11 lutego 2022 r. (Dz. U. 2022 poz. 367)		20.02.22	0	-5	-5	9	skrócenie do 20.02.2022

Źródło: opracowanie własne.

wprowadzanych zmian w zakresie edukacji zdalnej. W okresach silnych zmian rozporządzenia były datowane tylko trzy dni przed pierwszym dniem, którego dotyczyły (np. rozporządzenie z piątku dotyczące najbliższego poniedziałku). Najdłuższy okres to 21 dni – w przypadku rozporządzenia z 12.08.2020 roku, które dotyczyło organizacji pracy placówek oświaty od nowego roku szkolnego, a więc od 1.09.2020 roku.

Choć ta dość duża liczba rozporządzeń i wynikająca z tego dość duża częstotliwość ich ogłaszania jest merytorycznie usprawiedliwiona zmieniającą się sytuacją pandemiczną, to należy mieć świadomość, że stanowiła duże utrudnienie – nie tylko dla rodziców, którzy dowiadawali się z reguły z mediów o zmianach w organizacji nauki swoich dzieci. Była przede wszystkim utrudnieniem dla nauczycieli i dyrektorów szkół, dla których zmiany szczegółowych zasad działania ich placówek wiązały się z koniecznością szybkiego (czasem w kilka dni) przeorganizowania funkcjonowania szkoły, a także dokonania niezbędnych zakupów (np. środków dezynfekujących) w krótkim czasie (np. od piątku – tak, aby w poniedziałek rano było w szkole wszystko gotowe zgodnie z przepisami).

Warto zauważyć zróżnicowane podejście do kształtowania organizacji edukacji zdalnej w różnych okresach pandemii. O ile przez cały

okres edukacji zdalnej mieliśmy do czynienia ze zróżnicowaniem wiekowym (inaczej dla klas I–II, IV–VIII i szkół średnich), to zróżnicowanie terytorialne w organizacji edukacji zdalnej miało miejsce jedynie w roku szkolnym 2020/2021.

Jeśli chodzi o zróżnicowanie wiekowe: w pierwszym okresie pandemii (czyli w drugiej części roku szkolnego 2019/2020) nie miało ono miejsca. Uczniowie wszystkich klas mieli taką samą liczbę dni braku edukacji w murach szkolnych: najpierw było to 10 dni zawieszenia funkcjonowania placówek oświaty, potem 62 edukacji zdalnej. W roku szkolnym 2020/2021 wprowadzono generalną zasadę, że pierwsze na edukację zdalną przechodzą szkoły średnie, potem klasy IV–VIII szkół podstawowych, a na końcu klasy I–III. Stopniowy powrót do nauczania w szkole odbywał się w odwrotnej kolejności. Taki schemat był uzasadniony – z jednej strony – większą mobilnością starszych roczników uczniów, sprzyjającą rozprzestrzenianiu się wirusa, z drugiej strony – większymi problemami dla rodziców dzieci z klas I–III związanymi z koniecznością opieki nad nimi w domu, a także z trudnościami w prowadzeniu edukacji wczesnoszkolnej w trybie zdalnym (uzasadnienie dydaktyczne).

Jak wyżej wspomniano, w roku szkolnym 2020/2021 wprowadzono także zróżnicowanie

terytorialne w pracy placówek oświatowych, co wynikało ze zmieniającej się polityki państwa dotyczącej walki z koronawirusem, która – mówiąc najogólniej – polegała na bardziej zniuansowanym wprowadzaniu obostrzeń (także w edukacji) w zależności od sytuacji lokalnej. Dlatego od września 2020 roku wprowadzono trzy tryby pracy szkół (normalny, zdalny i hybrydowy), które określano odrębnie dla każdej placówki, potem zaś dla większych terytorialnie stref (żółtej – tryb hybrydowy lub czerwonej – tryb zdalny). Od marca 2021 roku zróżnicowanie terytorialne w sposobie prowadzenia nauki zaczęto określać województwami, a jednocześnie system zróżnicowania terytorialnego zaczęto stosować równoległe z systemem zróżnicowania wiekowego. W sensie merytorycznym takie podwójne zróżnicowanie należy uznać za uzasadnione (wynikające z doświadczeń ponad roku pandemii), jednak przez to opisanie obowiązującego systemu edukacji zdalnej w tym okresie staje się niezwykle trudne (na co wskazuje choćby duża liczba komentarzy w tabeli numer 1).

W związku z powyższymi zróżnicowaniami trudno jest w prosty sposób określić liczbę dni edukacji zdalnej w okresie pandemii COVID-19. W podziale na lata szkolne będzie to:

- rok szkolny 2019/2020: 62 dni,
- rok szkolny 2020/2021: najmniej 53 dni (klasy I–III), najwięcej 193 dni (szkoły średnie) – w zależności od województw,
- rok szkolny 2021/2022: najmniej 6 dni (klasy I–III), najwięcej 23 dni + ew. dodatkowe dni wynikające z możliwego okresowego przejścia pojedynczych szkół na tryb hybrydowy.

Zakończenie

Dwuletni okres edukacji zdalnej w trakcie pandemii COVID-19 był czasem, który można określić mianem wielkiego eksperymentu edukacyjnego, ale także organizacyjnego i komunikacyjnego, który dotknął system edukacji. Przedstawiony

w tym tekście sposób dokonywania zmian w zakresie edukacji zdalnej może wskazywać na pewną elastyczność w jego kształtowaniu – dopasowywanie się do aktualnej sytuacji pandemicznej. Trudno jednak nie zauważyć, że – przynajmniej okresowo – mieliśmy do czynienia z brakiem przemyślanej, obowiązującej w dłuższej perspektywie polityki dotyczącej zasad działania szkół w czasie pandemii. Zmieniające się tryby działalności, zasady przechodzenia na nie, dość krótkie okresy obowiązywania rozporządzeń i krótkie okresy od ich ogłoszenia do wejścia w życie – to były, jak pewnie pamiętamy, czynniki dezorganizujące pracę szkół, prowadzenie procesu dydaktycznego i funkcjonowanie rodzin, ale też wpływające na obniżenie poczucia stabilności w tym trudnym okresie dla nauczycieli, rodziców i przede wszystkim uczniów.

Wydaje się więc, że przedstawione zestawienie oraz wnioski winny stać się przyczynkiem do głębszej refleksji, w jaki sposób w podobnych sytuacjach jak pandemia należy określać sposób pracy placówek systemu edukacji. Odrębnym problemem, nad którym warto się pochylić, zwłaszcza teraz, z perspektywy czasu, jest to, na ile zastosowane rozwiązania były uzasadnione i czy korzyści związane z ich wprowadzeniem przewyższyły problemy, jakie powstały, tworząc nie tylko uczniowskie, lecz także nauczycielskie „pokolenie COVID-19” – naznaczone na długie lata edukacji czy pracy piętnem edukacji zdalnej w pandemii.

Bibliografia

- Babicki, M., Mastalerz-Migas, A. (2020). Występowanie zaburzeń lękowych wśród Polaków w dobie pandemii COVID-19. *Psychiatria Polska*, 188, 1–13.
- Buchnat, M., Wojciechowska, A. (2021). Problemy uczniów i uczennic z lekką niepełnosprawnością intelektualną w edukacji zdalnej podczas pandemii wirusa COVID-19. *Niepełnosprawność – Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*, (41), 83–99.
- Buchnat, M., Wojciechowska, A. (2022). Opinie nauczycielek i nauczycieli wobec edukacji zdalnej dzieci ze spektrum autyzmu w czasie pandemii COVID-19. *Niepełnosprawność – Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*, (43), 65–76.

- Catek, G. (2021). Wyzwania edukacji zdalnej, przed jakimi stoją dzieci – perspektywa rodziców. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 20(2), 116–144.
- Domagała-Zyśk, E. (2020). *Zdalne uczenie się i nauczanie a specjalne potrzeby edukacyjne. Z doświadczeń pandemii Covid-19*. Lublin: Wydawnictwo Episteme.
- Długosz, P. (2021). *Trauma pandemii COVID-19 w polskim społeczeństwie*. Warszawa: CeDeWu.
- Drozdowski, R. i in. (2020). *Życie codzienne w pandemii. Raport z pierwszego etapu badań*. Wydział Socjologii UAM. Pozyskano z: http://socjologia.amu.edu.pl/new/images/pliki/r%C3%B3z%C5%BCne_prezentacje_etc/%C5%BBycie_codzienne_w_czasach_pandemii_-_Wydzia%C5%82_Socjologii_UAM_-_WWW.pdf (pobrano: 30.11.2022).
- Gambin, M. i in. (2020). *Objawy depresji i lęku wśród Polaków w trakcie epidemii COVID-19. Raport z badań podłużnych*. Pozyskano z: http://psych.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/98/2021/01/Raport_objawy_depresji_leku_IV_fale.pdf (pobrano: 30.11.2022).
- Jankowska, D. (2022). Edukacja w warunkach pandemii uświadomieniem konieczności systemowego kształcenia nauczycieli do edukacji zdalnej. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 35(2), 9–27. DOI: <https://doi.org/10.17951/j.2022.35.2.9-27>.
- Jaskulska, S., Jankowiak, B., Marciniak, M., Klichowski, M. (2021). Edukacja zdalna w czasie pandemii COVID-19 w doświadczeniach uczniów i uczennic: ocena relacji szkolnych i jej uwarunkowania. *Wychowanie w Rodzinie*, t. XXV, 2/2021, 133–146. DOI: <https://doi.org/10.34616/wwr.2021.1.133.146>.
- Jaskulska, S., Jankowiak, B., Sikorska, J., Klichowski, M., Krauze-Sikorska, H. (2021). *Proces uczenia się przed, w trakcie i po pandemii COVID-19. Badanie VULCAN*. Poznań: Adam Mickiewicz University Press.
- Kocajko, M. (2021). Sytuacja dzieci z niepełnosprawnościami w czasie pandemii COVID-19 – analiza interseksjonalna. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka*, 20(2), 76–91.
- Kuługa, A. (2020). Zdalne nauczanie uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym. W: E. Domagała-Zyśk (red.), *Zdalne uczenie się i nauczanie a specjalne potrzeby edukacyjne. Z doświadczeń pandemii Covid-19*. Lublin: Wydawnictwo Episteme.
- Lewandowska, P. (2020). Dostępność edukacji zdalnej dla uczniów z niepełnosprawnością słuchową w klasach IV–VIII. W: E. Domagała-Zyśk (red.), *Zdalne uczenie się i nauczanie a specjalne potrzeby edukacyjne. Z doświadczeń pandemii Covid-19* (s. 11–39). Lublin: Wydawnictwo Episteme.
- Madalińska-Michalak, J. (2020). Edukacja zdalna i zachowania innowacyjne nauczycieli. *Forum Oświatowe*, vol. 32, No 2(64), 53–71. DOI: <https://doi.org/10.34862/fo.2020.2.2>.
- Pisula, E. (2021). *Percepcja sytuacji pandemii, deklarowane zachowanie i symptomy lęku oraz depresji u osób dorosłych ze spektrum autyzmu w początkowej fazie pandemii COVID-19*. Warszawa: Wydział Psychologii, Uniwersytet Warszawski. DOI: <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/C5AGD>.
- Plebańska, M., Szyller, A., Sieńczewska, M. (2021). *Raport – co zmieniło się w edukacji zdalnej podczas trwania pandemii?*. Warszawa: Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Plichta, P. (2020). Różne konteksty nierówności cyfrowych a wyzwania dla zdalnej edukacji – propozycje rozwiązań. W: J. Pyżalski (red.), *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele* (s. 70–80). Warszawa: EduAkcja.
- Poruszek, M. (2020). Edukacja domowa – ucieczka od zdalnego nauczania czy społeczno-wychowawcza potrzeba?. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 4, 2020, 17–31. DOI: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.8502>.
- Pyżalski, J. (2021). Zdrowie psychiczne i dobrostan młodych ludzi w czasie pandemii COVID-19 – przegląd najistotniejszych problemów. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 20(2), 92–115.
- Wiśniewska, J., Łukasiewicz-Wieleba, J. (2021). Budowanie i wzmacnianie relacji w edukacji zdalnej przez nauczycieli młodszych klas szkoły podstawowej. *E-mentor*, 1(88), 37–46.

Akty prawne

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020 poz. 410).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020 poz. 492).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 kwietnia 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020 poz. 642).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 kwietnia 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020 poz. 742).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 maja 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020 poz. 871).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 czerwca 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020 poz. 990).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 sierpnia 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020 poz. 1389).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 października 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020 poz. 1830).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 23 października 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020 poz. 1870).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 5 listopada 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020 poz. 1960).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 24 listopada 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020 poz. 2087).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 13 stycznia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia

- funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2021 poz. 92).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 28 stycznia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2021 poz. 202).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 12 lutego 2021 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2021 poz. 283).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 26 lutego 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2021 poz. 366).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 11 marca 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19. (Dz. U. 2021 poz. 448).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 26 marca 2021 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2021 poz. 561).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 8 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2021 poz. 651).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 15 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2021 poz. 701).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 22 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2021 poz. 752).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 29 kwietnia 2021 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2021 poz. 824).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 28 maja 2021 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2021 poz. 982).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 17 sierpnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2021 poz. 1519).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 13 grudnia 2021 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2021 poz. 2301).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 26 stycznia 2022 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2022 poz. 186).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 11 lutego 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2022 poz. 367).